

7. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 368 с.

8. Кім К. В. Психологічні особливості формування стійкості до стресу у майбутніх правоохоронців / К. В. Кім // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 23 листопада 2007 року, м. Харків. – С. 213–221.

9. Лисюк С. Г. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців до екстремальних ситуацій професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / С. Г. Лисюк. – Хмельницький, 2011. – 18 с.

10. Прикладная юридическая психология : [учеб. пособие для вузов / под ред. А. М. Столяренко]. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2001. – 639 с.

11. Шадриков В. Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. – М. : Наука, 1982. – 224 с.

Рецензенти: к. психол. н. Афанасьєва Н.Є., к. психол. н. Кучеренко С.М.

УДК 159

Щербак І.Е., магістр соціально-психологічного факультету НУЦЗУ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ МНС УКРАЇНИ

У статті вивчаються особливості професійної спрямованості особистості курсантів соціально-психологічного факультету на професію психолога. Доведено, що в процесі професійного становлення під впливом професійного середовища розвиваються такі особистісні якості, як стійкі моральні принципи, власність, самостійність, незалежність, схильність слідувати нормам та правилам поведінки, високий рівень адаптованості.

Ключові слова: професійна спрямованість, майбутній психолог.

В статье изучаются особенности профессиональной направленности личности курсантов социально-психологического факультета на профессию психолога. Доказано, что в процессе профессионального становления под влиянием профессиональной среды развиваются такие личностные качества, как стойкие моральные принципы, собственность, самостоятельность, независимость, склонность следовать нормам и правилам поведения, высокий уровень адаптированности.

Ключевые слова: профессиональная направленность, будущий психолог.

Постановка проблеми. Професія психолога - одна з найважливіших у сучасному світі. Від його зусиль залежить майбутнє людської цивілізації. Професійно психолог - це фахівець, покликаний вирішувати конкретні психологічні завдання, пов'язані з проблемами конкретної особистості і міжособистісної взаємодії. Значення професії практичного психолога у сучасному світі зростає з кожним роком, оскільки вона покликана сприяти забезпеченню інтелектуального, емоційно-потрібнісного, комунікативного і особистісного розвитку, і психофізіологічного здоров'я членів суспільства.

Актуальність дослідження полягає в тому, що під час вступу до вищого навчального закладу не враховується той комплекс психологічних феноменів, який визначає успішність навчання, формування стійкої професійної спрямованості кожного студента. Необхідний індивідуальний підхід, а також максимальне використання всього арсеналу психологічних технологій, орієнтованих не лише на підвищення рівня знань студентів, але і на розвиток професійного самовизначення, тобто діяльнісно-смиислової єдності у майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням індивідуально-психологічних особливостей особистості, а також цілого комплексу професійно важливих якостей їхнього взаємозв'язку і взаємовпливу в процесі професійної діяльності займалися Г. Абрамова, Н. Богомолова, А. Деркач, М. Дмитрієва, Є. Клімов, А. Лазурський, А. Лідерс, О. Мельников, Н. Обозов, К. Рамул, Г. Сидоренко, А. Ситников, Н. Хряцова, Ю. Ємельянов та ін.

Теоретичний аналіз даної проблеми показав, що високий рівень професійної спрямованості - це якісна особливість структури мотивів особистості, яка виражає єдність інтересів і особистості в системі професійного самовизначення. Слід зазначити значну роль характерологічних особливостей особистості і рівня розвитку її здібностей. Особливо в цьому взаємозв'язку професійної спрямованості, рис характеру і здібностей. Проте в цьому взаємозв'язку професійної спрямованості, рис характеру і здібностей провідна роль відводиться переважаючому мотиву.

Для розвитку професійної спрямованості необхідна така організація діяльності студентів, яка актуалізувала б протиріччя між вимогами діяльності, якої віддавалася перевага, і її сенсом для людини.

Найбільш сприятливими для формування основних структур особистості людини, для досягнення нею готовності до пізнання, діяльності є період ранньої зрілості.

Виклад основного матеріалу. Метою нашого дослідження є вивчення особливостей професійної спрямованості особистості курсантів соціально-психологічного факультету на професію психолога.

З метою дослідити особливості особистості майбутніх психологів МНС в порівнянні з іншими представниками професій нами було застосовано багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттела (16 PF- опитувальник), що дозволило в короткий термін в'яснити індивідуальні особливості особистості досліджуваних.

Для спрощення обґрунтування отриманих даних за методикою Р. Кеттела умовно фактори нами були розподілені за 3 сферами особистості: інтелектуальна (В, G, M, Q1); комунікативна (E, F, H, L, N, Q2); емоційно-вольова (A, C, O, Q3, Q4).

Провівши аналіз якостей, які характеризують інтелектуальну сферу, були отримані показники, які представлені в таблиці 1.

Прояви інтелектуальних якостей у курсантів та студентів

Шкали	Курсанти	Студенти	t	p
B	6,1 ± 2,8	3,2 ± 1,1	3,52	0,05
G	10 ± 2,89	7,6 ± 1,29	4,494	0,05
M	3,6 ± 2,06	4,5 ± 1,79	1,169	-
Q1	8,4 ± 2,49	5,5 ± 1,08	3,722	0,05

Серед психологів-курсантів 5 курсу відмічається тенденція до підвищення за показниками B (6,1 стенив), що вказує на те, що вони мають достатньо високий рівень інтелектуального розвитку, абстрактного та логічного мислення. Психологи-студенти мають низький показник за шкалою B (3,2 стени), тобто відмічається тенденція до зниження. Це говорить про схильність до заниженої навчаємості, конкретного мислення, схильність до домислювання, схильність до більш інтуїтивного, а не логічного обґрунтування рішень.

За шкалою G курсанти-психологи 5 курсу мають високий показник (10 стенив), що говорить про наявність таких особистісних рис, як почуття відповідальності, стійкість та прагнення до ствердження моральних принципів, точність та акуратність у справах, наявність доброго самоконтролю.

Студенти-психологи за показником G мають 7,6 стенив, відмічається тенденція до підвищення за шкалою, тобто наявність стійких моральних принципів та почуття відповідальності, але відмічається відмінність від курсантів. Це, на нашу думку, пояснюється особливістю професійної діяльності органів та підрозділів МНС.

За фактором M курсанти мають низький показник (3,6 стени), тобто ці особистості врівноважені, практично оцінюють ситуації, обставини та людей, відповідальні, діють відповідно до реальних ситуацій та загальноприйнятими нормам.

Студенти 5 курсу за фактором M мають середні показники (4,5 стенив). Причому серед них відмічається тенденція до зниження, що говорить про їх більший життєвий досвід, що допомагає їм діяти більш практично та врівноважено.

За шкалою Q1 всі групи досліджуваних мають середні показники. Відмічається притаманність цим особам радикалізму та критичного мислення, легкість при зміні точки зору та сприйнятті нових ідей. Однак, серед курсантів відмічається тенденція до підвищення (8,4 стенив), тобто ці особистості є більш радикалами та скептично налаштованими, більш схильними до змін та нововведень, на відміну від студентів, які мають 5,5 стенив за цією шкалою. Тобто, студенти є більш консервативними, не спроможними до сприйняття всього нового, схильними до повчань та настанов, прибічниками дотримання традицій та загальноприйнятих принципів в поведінці.

У свою чергу, таку різницю в поведінці також можна обґрунтувати приналежністю курсантів до системи, де особистість знаходиться під чіткою підлеглистю у начальства, що в своїх діях мозковим центром є керівництво, від якого загалом залежить вибір стратегії діяльності.

Таким чином, курсантам в інтелектуальній стратегії діяльності більш, ніж студентам, притаманні такі особистісні якості як: обізнаність, радикалізм,

скептицизм, легкість сприйняття нової інформації, критичне, абстрактне та логічне мислення, більш розвинене почуття відповідальності, значно стійкіші моральні та загальнолюдські принципи та цінності, розвинений самоконтроль.

За результатами аналізу факторів, які характеризують комунікативну сферу особистості, нами було зроблено наступні висновки (Табл. 2). За шкалою Е, яка вказує на прагнення до домінування, самостійності, незалежності, курсанти мають високий показник (9,2 стенив), що говорить про те, що це особистості, які діють сміливо, енергійно, прагнуть до проявлення самостійності від оточуючих, в конфліктах звинувачують інших.

Таблиця 2

Прояви комунікативних якостей у курсантів та студентів

Шкали	Курсанти	Студенти	t	p
Е	9,2 ± 3,5	5,1 ± 1,1	3	0,05
Ф	5,6 ± 2,4	4,7 ± 1,23	1,265	-
Н	10 ± 2,6	5,2 ± 2,37	4,545	0,05
L	10 ± 2,07	3,3 ± 1,47	9	0,01
N	5,5 ± 1,39	6,5 ± 2,86	0,9	-
Q2	10 ± 2,6	3,7 ± 1,64	7,69	0,05

На відміну від першої групи опитаних, студенти мають середні показники (5,1 стенив), що вказує на те, що ці особистості більш схильні до компромісу, більш конформні, вміють відстоювати свою точку зору, але не є такими категоричними.

За шкалою Ф усі групи опитаних мають середні показники та великих розбіжностей не відзначено. Тобто усі групи опитаних складають особистості, які прагнуть спілкування, активні, турбуються про майбутнє, але оптимістично сприймають реальність.

За шкалою Н курсанти мають яскраво виражену тенденцію до збільшення (10 стенив), ніж студенти (5,2 стенив). Це говорить про те, що курсанти є більш стресозагартованими, сміливими, рішучими, мають тяжіння до гострих відчуттів та ризику. Це особистості, які не відчувають труднощів в спілкуванні, схильні багато та активно спілкуватися.

Отримані середні показники серед представників двох груп також говорять про високі комунікативні схильності її представників, але вони не є такими яскравими.

Шкала L відповідає за самооцінку та відношення опитаних до оточуючих. За цією шкалою курсанти мають найвищий показник (10 стенив), що характеризує цих осіб, як людей з завищеною самооцінкою, недовірливих, підозрілих, обережних осіб, які не терплять конкуренцію та критику

Студенти мають середні показники за цією шкалою (3,3 стенив), серед них навіть відмічається тенденція до зниження. Це в принципі говорить про адекватне сприйняття особами себе та оточуючих, доброзичливість, вмінні та схильності проявляти турботу за інших, відсутності прагнення виділитися та загострити увагу на собі.

Слід зазначити, що як відмічають вчені, за родом діяльності, високий рівень цього фактора притаманний для адміністративних робітників, юристів, низький – для представників канцелярської роботи та працівників сфери пос-

луг. Тому високий показник отриманий серед курсантів можна пояснити приналежністю осіб до відповідного роду заняття.

За фактором N серед представників усіх груп були отримані середні показники (5,5 стенів у курсантів, 6,5 – студенти). Загалом цей фактор вказує на вміння спілкуватися, стриманості при спілкуванні, ввічливості, тактовності, прямолінійності, загалом не вміють хитрувати, ведуть себе природно.

За фактором Q2 курсанти отримали найбільші показники (10 стенів), тобто можна відмітити яскраву вираженість за фактором, що притаманне особам самотійним, незалежним, які прагнуть все робити самі, самодостатні, незалежні, не зважають на загальну думку.

Студенти-психологи мають середні показники (3,7 стенів). Серед них відмічається тенденція до зниження, що говорить про те, що ці особистості несамотійні, залежні від думки інших, люди, які орієнтуються на думку інших, потребують підтримки оточуючих.

Таким чином, в комунікативній сфері майбутні психологи МНС у порівнянні з майбутніми психологами освіти є більш власні, самотійні, незалежні, стресостійкі, прагнуть домінувати, сміливіші, рішучі, контактні, однак обачливі, недовірливі, наполегливі, обережні, відповідальні, незалежні.

За результатами аналізу факторів, які характеризують емоційно – волюву сферу особистості були отримані наступні результати (Табл. 3).

Таблиця 3

Прояви емоційні-вольових якостей у курсантів та студентів

Шкали	Курсанти	Студенти	t	P
A	9,3 ± 3,14	8,3 ± 3,0	0,70	-
C	10,3 ± 2,7	5,7 ± 1,08	5,88	0,05
I	7,1 ± 1,28	7,5 ± 4,73	1,587	-
O	5,5 ± 1,55	5,4 ± 1,64	0	-
Q3	7,3 ± 2,87	5,3 ± 1,64	0,963	-
Q4	8,3 ± 2,51	4,2 ± 0,91	5,449	0,05

За показником A усі групи досліджуваних мають високі показники, та відмічається яскраво виражена тенденція до підвищення, такі показники характерні для осіб, які мають яскраві емоційні прояви, природність, відкритість поведінки, готовність до співпраці, уважне ставлення до людей, доброта. Особистості з високим показником за цим фактором прагнуть працювати з людьми, легко включаються в активне спілкування.

За фактором C курсанти мають найвищі показники (10,3 стенів), що говорить про те, що це особистості емоційно зрілі, впевнені у собі, постійні у своїх планах, емоційно стійкі, добре визнають вимоги реальності. Студенти мають середні результати (5,7 стенів).

За фактором I усі групи досліджуваних мають середні показники 7,1 стенав. Це особистості достатньо чутливі, мрійливі, мають художнє сприйняття світу. В поведінці дещо стурбовані.

За фактором O усі групи досліджуваних мають однаково середній показник (5,5 стенів). Це говорить про те, що цим особам притаманне життєрадісність, впевненість у своїх успіхах та інтерес до життя.

За фактором Q3 також усі групи досліджуваних мають середні показники, тобто це особистості організовані, добре вміють контролювати свої емоції та поведінку. Особистості, які діють сплановано та мають високий самоконтроль, бо чітко впевнені у своїх цілях та мотивах, розпочату справу доводять до кінця.

За фактором Q4 курсанти мають високий показник (8,3 стенив), тобто відмічається тенденція до підвищення. Це свідчить про напруженість, незадоволеність та прагнення до більших досягнень. В груповій діяльності такі особистості зневажають такими аспектами як єдність.

Студенти мають середні показники (4,2 стенив), тобто ці особистості дещо емоційно слабкіші за першу групу.

Таким чином, в емоційній сфері курсанти, у порівнянні з психологами-студентами, є більш спокійні, зосереджені, впевнені в собі, більш емоційно захищені та мають високу емоційну стійкість, значно реалістичніше дивляться на речі, схильні слідувати нормам та правилам поведінки, мають високий рівень адаптованості, більш збуджені, напружені.

За вторинними факторами були отримані наступні данні (Табл. 4.).

Таблиця 4

Результати дослідження за методикою багатofакторного особистісного опитувальника Р. Кеттела (вираженість особистісних якостей за вторинними факторами)

Фактор	Курсанти	Студенти	t	P
F1	5,1	5,1	-	-
F2	9,5	5,5	≤ 4,449	≤ 0,05
F3	6,1	4,5	-	-
F4	7	2,2	≤ 4,454	≤ 0,05

Фактор F1, тривожність – адаптивність, істотних відмінностей не має, тобто, усі групи досліджуваних мають середні показники.

Фактор F2, інтроверсія – екстраверсія, студенти мають найнижчий показник 5,5 балів, що говорить про стриманість, прихованість, на відміну від курсантів (9,5 балів), що говорить про те, що останні більш соціально контактні, добре спроможні налаштовувати та підтримувати міжособистісні контакти.

Фактор F3 чутливість - реактивна врівноваженість. Курсанти та студенти мають середні показники (6,1 та 4,5 бали відповідно).

Фактор F4 комфортність – незалежність, високий показник (7 балів) отримали курсанти, що характеризує цю групу досліджуваних як незалежних, сміливих, чіпких, ініціативних. Низький показник мають студенти, що все ж таки говорить про їх залежність, пасивність, стриманість, схильність орієнтуватися на групові рішення.

Висновки. Таким чином, серед перерахованих особистісних якостей є якості притаманні лише курсантам, тобто, які розвиваються лише в процесі професійного становлення під впливом професійного середовища. Це такі якості, як стійкі моральні принципи, власність, самостійність, незалежність, схильність слідувати нормам та правилам поведінки, високий рівень адаптованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека / Вилюнас В. К. – М. : Наука, 1986. – 206 с.
2. Геллерштейн С. Г. К вопросу о профессиональной психологии // История советской психологии труда / под ред. Зинченко В. П и др. – М. : МГУ, 1983. – 358 с.
3. Климов Е. А. Психология профессионала / Климов Е. А. – М. : Просвещение, 1996. – 400 с.
4. Платонов К. К. Структуры и развитие личности / отв. ред. Глаточкин А. Д. – М. : АН СССР, Ин-т психологии, 1986. – 254 с.
5. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / под ред. Г. С. Никифорова. – СПб. : Питер, 1991. – 152 с.
6. Ростунов А. Т. Формирование профессиональной пригодности / Ростунов А. Т. – М. : Наука, 1984. – 176 с.
7. Рудик П. А. Мотивы поведения и деятельности / Рудик П. А. - М. : МГУ, 1988. – 136 с.
8. Серый А. В. Ценностные ориентации личности в структуре профессионально значимых качеств практических психологов : автореф. дис. канд. ксих. наук. – Иркутск, 1996. – 25 с.
9. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Хекхаузен Х. – Т.1 : Пер. с нем. – М., 1986. – 392 с.
10. Шавир П. А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности / Шавир П. А. – М. : Педагогика, 1981. – 95 с.
11. Шадриков В. Д. Деятельность и способности / Шадриков В. Д. – М. : МГУ, 1994. – 320 с.
12. Шадриков В. Д. Проблемы системогинеза профессиональной деятельности / Шадриков В. Д. – М. : МГУ, 1982. – 185 с.

Рецензенти: д. психол. н. Землянська О.В., к. психол. н. Сергієнко Н.П.

УДК 159.425

Щербина І.Є., психолог сектора психологічного забезпечення НУЦЗУ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ: НА ПРИКЛАДІ ПРАЦІВНИКІВ МНС УКРАЇНИ

На основі аналізу випадків самогубств серед працівників МНС України виявлені основні причини і умови, а також психологічні і службово-професійні чинники, що обумовлюють високий рівень їх виникнення. Розроблені рекомендації з проведення і організації психологічного забезпечення профілактики самогубств серед працівників МНС України.

Ключові слова: суїцид, професійна діяльність, психологічна напруженість, екстремальні ситуації, психічне здоров'я, психічна дезадаптація, профілактика.

На основе анализа случаев самоубийств среди работников МЧС Украины обнаружены основные причины и условия, а также психологические и служебно-